

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Короленко Віктор Леонтійович

кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри методики професійного навчання
інженерно-енергетичного факультету
Миколаївського національного аграрного університету
korolenko@mnaeu.edu.ua

Анотація. У тезах розкрито актуальність охорони праці в умовах сучасних суспільних трансформацій, цифровізації виробництва та розвитку ризик-орієнтованих підходів до управління професійною безпекою. Обґрунтовано значення формування культури безпеки, інтеграції міжнародних стандартів і вдосконалення системи управління професійними ризиками як важливих чинників збереження життя, здоров'я та працездатності працівників.

Ключові слова: охорона праці, професійна безпека, професійні ризики, управління ризиками, культура безпеки, безпечні умови праці, цифровізація, сталий розвиток.

В умовах глобалізації, цифрової трансформації економіки, стрімкого розвитку інформаційних технологій, автоматизації виробничих процесів та впровадження концепції Індустрії 4.0 питання охорони праці набувають особливої актуальності. Сучасне виробниче середовище характеризується не лише появою нових технологічних можливостей, але й виникненням принципово нових професійних ризиків, пов'язаних із психоемоційним навантаженням, інформаційною перенасиченістю, дистанційними формами праці, використанням штучного інтелекту, роботизованих систем та цифрових платформ. У цих умовах охорона праці трансформується із системи реагування на небезпеки у комплексний механізм управління професійними ризиками, спрямований на збереження життя, здоров'я та працездатності людини [1; 2].

Безпечні та здорові умови праці є одним із фундаментальних прав людини, що закріплені міжнародними нормативними документами та національним законодавством. Від рівня організації охорони праці безпосередньо залежить не лише стан здоров'я працівників, але й економічна ефективність підприємств, конкурентоспроможність держави, рівень соціальної стабільності та якість людського капіталу. Саме тому система охорони праці розглядається сьогодні як важливий елемент державної соціальної політики та сталого розвитку [1; 2].

Сучасна концепція охорони праці ґрунтується на превентивному підході, відповідно до якого основна увага приділяється попередженню виникнення небезпечних ситуацій, а не ліквідації їх наслідків. Такий підхід передбачає систематичну ідентифікацію небезпек, оцінювання професійних ризиків, планування профілактичних заходів, формування культури безпеки та постійне вдосконалення системи управління охороною праці. Практика провідних країн світу доводить, що саме ризик-орієнтоване управління забезпечує найбільш ефективний рівень захисту працівників.

Особливого значення проблема охорони праці набуває в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Військові дії спричинили суттєві зміни умов праці, збільшення кількості небезпечних виробничих факторів, руйнування виробничої інфраструктури, підвищення рівня психоемоційного навантаження на працівників. Водночас процес відбудови держави вимагатиме виконання масштабних будівельних, інженерних та виробничих робіт, що значно підвищує вимоги до організації безпечних умов праці, професійної підготовки персоналу та функціонування ефективної системи виробничої безпеки.

Важливим аспектом сучасної охорони праці є інтеграція міжнародних стандартів управління безпекою праці. Використання ризик-орієнтованих моделей управління, гармонізація національного законодавства з європейськими вимогами, впровадження сучасних систем менеджменту професійної безпеки сприяють підвищенню рівня захисту працівників та забезпечують відповідність українських підприємств міжнародним вимогам. У контексті євроінтеграції України особливої актуальності набуває імплементація найкращих європейських практик у сфері охорони праці.

Не менш важливою тенденцією сучасності є зміна структури професійних ризиків. Якщо раніше основна увага приділялася фізичним, хімічним або механічним небезпекам, то нині дедалі більшого значення набувають психосоціальні фактори ризику. Постійний інформаційний потік, професійне вигорання, стрес, емоційне виснаження, порушення балансу між професійною діяльністю та особистим життям негативно впливають на здоров'я працівників, продуктивність праці та якість виконання професійних обов'язків. Це зумовлює необхідність розширення традиційного розуміння охорони праці та включення до неї заходів із підтримки психологічного благополуччя персоналу.

Цифровізація виробництва відкриває нові можливості для підвищення рівня безпеки праці. Використання цифрових систем моніторингу, інтелектуальних датчиків, технологій Інтернету речей, штучного інтелекту, безпілотних систем і технологій доповненої реальності дозволяє здійснювати безперервний контроль виробничого середовища, прогнозувати виникнення небезпечних ситуацій, автоматично попереджати працівників про потенційні загрози та мінімізувати вплив людського фактора. Таким чином, сучасна охорона праці дедалі більше спирається на цифрові технології як інструмент підвищення ефективності управління ризиками.

Водночас технологічний прогрес породжує нові виклики. Використання роботизованих комплексів, автономних систем, алгоритмів штучного інтелекту потребує перегляду традиційних підходів до оцінювання професійних ризиків, визначення відповідальності між людиною та автоматизованими системами, удосконалення нормативно-правової бази та підготовки персоналу до роботи в умовах цифрового виробництва. Саме тому сучасна система охорони праці повинна мати адаптивний характер та оперативно реагувати на зміни технологічного середовища.

Особлива роль у забезпеченні безпеки праці належить формуванню культури безпеки. Високий рівень культури безпеки передбачає усвідомлене ставлення кожного працівника до виконання вимог охорони праці, особисту відповідальність за власне життя та здоров'я, готовність повідомляти про небезпечні ситуації, активно брати участь у профілактичних заходах та підтримувати безпечне виробниче середовище. Практика доводить, що навіть найсучасніше технічне обладнання не здатне повністю компенсувати недостатній рівень культури безпеки персоналу.

Значний вплив на ефективність системи охорони праці має якість професійної підготовки фахівців. Формування компетентностей у сфері управління професійними ризиками, розвиток навичок безпечної поведінки, опанування сучасних методів оцінювання небезпек і прийняття управлінських рішень повинні стати невід'ємною складовою підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей. Особливо це стосується здобувачів вищої освіти, які в подальшому виконуватимуть функції керівників, організаторів виробництва та відповідальних осіб за створення безпечних умов праці.

Таким чином, охорона праці в сучасному суспільстві виходить далеко за межі традиційного розуміння як сукупності правил техніки безпеки. Вона є міждисциплінарною сферою, що поєднує правові, соціальні, економічні, психологічні, медичні, управлінські та технічні аспекти забезпечення безпечної трудової діяльності. Її ефективність визначається здатністю інтегрувати сучасні технології, міжнародні стандарти, ризик-орієнтовані підходи та культуру безпеки в єдину систему управління професійними ризиками.

Актуальність охорони праці в сучасному суспільстві обумовлена зростанням складності виробничих процесів, цифровою трансформацією економіки, зміною характеру

професійних ризиків та необхідністю забезпечення сталого розвитку. Ефективна система охорони праці є не лише гарантією збереження життя і здоров'я працівників, а й важливою передумовою економічного зростання, соціальної відповідальності бізнесу, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності держави. Для України особливого значення набуває подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розвиток культури безпеки, інтеграція європейських стандартів та підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно управляти професійними ризиками в умовах сучасних викликів.

Список літератури:

1. Короленко В.Л. Охорона праці : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Електрична інженерія» спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» денної форми здобуття вищої освіти / уклад. В. Л. Короленко. Миколаїв : МНАУ, 2025. 76 с.

2. Короленко В. Л. Охорона праці : методичні рекомендації з вивчення дисципліни та виконання самостійних робіт для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» денної форми навчання / уклад. В. Л. Короленко. Миколаїв : МНАУ, 2025. 14 с.